

RAZSTAVA ZGODOVINA ZEMLJEMERSTVA NA IDRIJSKEM IN CERKLJANSKEM

Irena Ažman

1 UVOD

Muzejsko društvo Idrija je konec oktobra leta 2003 pripravilo v Mestni galeriji v Idriji pregledno razstavo o zgodovini zemljemerstva na Idrijskem in Cerkljanskem.

Razstava je bila pripravljena z namenom, da se osvetli zemljemerstvo kot pomembna panoga, s katero pride v stik vsaj občasno vsak občan. Dokumenti in podatki s tega področja v veliki meri pričajo o življenju ljudi v kraju. Pa tudi območje Idrijskega in Cerkljanskega je za slovensko geodezijo pomembno območje, saj je pomembno prispevalo k razvoju slovenske geodezije s svojim bogatim jamomerskim, zemljemerskim in kartografskim izročilom, povezanim z Rudnikom živega srebra Idrija.

Slika 1: Živahen utrip na otvoritvi razstave.

Foto: Anton Zelenc, fototeka Mestnega muzeja Idrija.

Razstavo je pripravila pisana skupina navdušencev, ki so strokovno, poglobljeno in natančno opravili vsak svoj del nalog. Člani skupine so bili: Silva Brence, Vinka Cankar, Ivica Kavčič, Jože Kovač, Janez Pirc, Nace Pišlar in Andra Šulgaj. Pri postavitvi razstave je sodeloval tudi muzejski kustos Anton Zelenc, razstavo pa je oblikoval akademski slikar Rafko Terpin. Razstavo je pospremil tudi izid prikupne in skrbno pripravljene publikacije, ki jo je oblikoval arhitekt Cveto Koder.

2 VSEBINA RAZSTAVE

Razstava in spremljajoča publikacija so sestavljeni iz šestih delov:

- Nastanek in razvoj katastrov na našem ozemlju
- Nastanek in razvoj izmer zemljišč, izdelave in ažuriranja kart ter zemljiških evidenc
- Nastanek in razvoj zemljiške knjige in dokumentacije, povezane z njo
- Nastanek in razvoj notranje delitve erarnih gozdov
- Delovanje Jamomerske, zemljemerske in kartografske šole Rudnika živega srebra Idrija v 18. stoletju
- Znanе osebnosti iz zgodovine zemljemerstva na Idrijskem

Janez Pirc je v prvem delu publikacije opisal nastanek in razvoj katastrov na našem ozemlju. Podrobno opisuje urbarje, imensko knjigo ter predhodnike sodobnega katastra na slovenskem – terezijanski, jožefinski in franciscejski kataster z navedbami o tem, kje se hrani njihov arhiv. Na razstavi je bil najdragocenejši dokument v tem sklopu Urbar idrijskega gospostva iz leta 1680, častitljiva knjiga, ki jo hrani Mestni muzej iz Idrije. Na razstavi je bilo še več drugih zanimivih listin in kart, med njimi karta idrijskega gospostva iz leta 1814 in cerkljanske župnije iz druge polovice 18. stoletja.

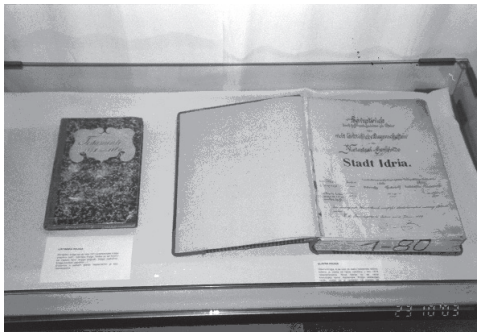
Slika 2: Prikaz jožefinskega katastra.

Foto: Anton Zelenc, fototeka Mestnega muzeja Idrija.

Drugi sklop publikacije in razstave sta pripravili geodetki Vinka Cankar in Andra Šulgaj, ki v publikaciji opisujeta delo in območje delovanja Območne geodetske uprave Nova Gorica – Izpostave Idrija od leta 1900 pa do današnjih dni. Razstava je z opisi in preglednimi kartami prikazala, kako je potekalo merjenje ter grafično in pisno beleženje vseh sprememb na zemljiščih v času Avstro-Ogrske, med italijansko okupacijo in po končani drugi svetovni vojni, ko je bil za

okraj Idrija - Cerkno ustanovljen katastrski urad Idrija. Ta se je kasneje preimenoval v Geodetsko upravo Idrija. Razstavljen je bil tudi originalni posestni list s kmetije z Jeličnega vrha ter stari inštrumenti in priprave, ki jih hranijo na izpostavi Geodetske uprave, pri Rudniku živega srebra in privatni lastniki.

Tretji del razstave je bil posvečen Zemljiški knjigi, pripravila pa ga je Silva Brence. V publikaciji je opisan pomen in razvoj zemljiške knjige od prvih zametkov beleženja lastnine v 13. stoletju do današnjih dni, ko dobiva zemljiška knjiga sodobno, elektronsko obliko. Opisano je delovanje na področju zemljiške knjige na Idrijskem in Cerkljanskem. Na razstavi so zemljiško knjigo ponazarjali urbar, listinska knjiga, glavna knjiga, zbirka listin in posamezne izredno dragocene starejše listine - med njimi kupoprodajna pogodba iz leta 1850 in izročilna ženitna in dedna pogodba iz leta 1856.

Slika 3: Primera listinske in glavne knjige.

Foto: Anton Zelenc, fototeka Mestnega muzeja Idrija.

Četrto poglavje je nosilo naslov Nastanek in razvoj notranje razdelitve eraričnih gozdov, pripravila pa sta ga Jože Kovač in Nace Pišlar. Prikazana je bila notranja delitev eraričnih gozdov iz leta 1880, ki se je z nekaterimi popravki ohranila vse do današnjih dni. Na razstavi so bile prikazane lepe in zanimive karte z vrisanimi gozdnimi površinami iz 19. stoletja.

V petem poglavju je Ivica Kavčič predstavila delovanje Jamomerske, zemljemerske in kartografske šole Rudnika živega srebra Idrija v 18. stoletju. Opisano je delovanje šole, katere začetnik je bil politehnik, zemljemerec in proučevalec krasa, Franc Anton pl. Steinberg. Ta poklicna, tehniška in zemljemerska šola je bila prva tovrstna šola na tleh današnje Slovenije. Iz nje je izšla cela vrsta odličnih jamomercev, zemljemercev in kartografov. Najboljši med njimi je bil Jožef Mrak, ki je skupaj z drugimi Idrijčani po nalogu avstrijske dvorne komore opravljal zahtevna rudarska in jamomerska dela tudi v drugih območjih monarhije, tudi na Moravskem in Ogrskem. Opisane izredne pomen te šole, saj sta Steinberg in Mrak v idrijski šoli izoblikovala izreden kartografski risarski slog, ki ga proučevalci slovenske kartografije označujejo kot idrijsko kartografsko šolo. Največji dragocenosti na razstavi sta bila originalna Mrakov in Hauptmannov načrt rudnika in mesta Idrije iz let 1770 in 1737, ki ju je za razstavo posodil Zgodovinski arhiv iz Ljubljane.

Publikacijo in razstavo zaključuje predstavitev pomembnih osebnosti iz zgodovine zemljemerstva na Idrijskem, ki jo je pripravila Ivica Kavčič. Predstavljeni so strokovnjaki F. A. pl. Steinberg, Jožef in Anton Mrak ter posebej družina zemljemrcev in jamomercev Trohovih (oče Leopold ter sinova Slavko in Tone).

3 POMEN RAZSTAVE

Razstava je bila pripravljena po vsebinsko zanimivih, celovitih in med seboj povezanih delih. Posamezni deli razstave so bili predstavljeni z zelo zanimivimi in vsebinsko bogatimi eksponati, obiskovalec je na celovit način pridobil predstavo o vlogi in pomenu zemljiškega katastra ter zemljiške knjige v preteklosti in sedanjosti, z ustreznim poudarkom za območje Idrijskega in Cerkljanskega. Izvrstno je bilo opozorjeno na premalo znano idrijsko kartografsko šolo, ki jo pri nas še vedno mačehovsko obravnavamo, čeprav je pomembno prispevala k razvoju zemljemertva in kartografije na Slovenskem. Steinbergova rudniška šola je bila v strokovnem smislu dobra, uspešna in za tisti čas nekaj izrednega. Na Slovenskem je bila v tistem času edina in verjetno tudi prva tovrstna šola. Iz nje je izšlo veliko priznanih in cenjenih strokovnjakov. Najpomembnejši je bil prav gotovo jamomerec, kartograf in šolnik Jožef Mrak, čigar pedagoške sposobnosti so odločilno pripomogle k temu, da je iz idrijske rudarske šole izšlo toliko dobrih zemljemercev in kartografov.

V slovenskem merilu je idrijska razstava ena redkih, ki je predstavila vlogo, pomen in razvoj zemljemertva. Izjema je le razstava Zemljiški kataster na Slovenskem - nekoč in danes, ki jo je lani v okviru festivala Teden vseživljenjskega učenja pripravilo Društvo geodetov severovzhodne Slovenije. Gotovo pa je razstava o zgodovini zemljemertva na Idrijskem in Cerkljanskem edina prireditev na Slovenskem, ki se bo z izdajo publikacije ob njenem odprtju ohranila v trajnem spominu. Publikacijo je mogoče pridobiti v Mestnem muzeju v Idriji, lahko si jo izposodite v knjižnici Geodetske uprave Republike Slovenije ali pa samo ogledate na spletnih straneh (www.gov.si/gu, razdelek gradiva/predstavitve). Publikacija, ki je torej na voljo vsem zainteresiranim, tudi izobraževalnim hišam, je ohranila spomin na razstavo in z zgoščenostjo in sistematičnostjo prispevkov še vedno omogoča podrobnejše spoznavanje zanimive tematike - manj znanega, a nacionalno pomembnega in bogatega delčka idrijske in cerkljanske zgodovine.

Razstava v Idriji bi morala biti spodbuda še drugim območjem, da predstavijo in s tem ohranijo bogato lokalno izročilo. Ideje, spoznanja in predstavitve pa bodo dobrodošle tudi pri oživljanju, prenovi in posodobitvi leta 1987 vzpostavljene zbirke nacionalnega pomena - geodetske zbirke na gradu Bogenšperk.

LITERATURA IN VIRI:

Zgodovina zemljemertva na Idrijskem in Cerkljanskem (2003). Idrija: Muzejsko društvo.

Kavčič, I. (2003). Stare listine nam pripovedujejo. Idrijske novice, št. 57, leto 2003.

Irena Ažman, univ. dipl. inž. geod.

Geodetska uprava Republike Slovenije,

Zemljemerska ulica 12, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: Irena.Azman@gov.si

Prispelo v objavo: 1. marec 2004